

Az iskolai zenetanulás iránti motivációt alakító néhány tényező

JANURIK MÁRTA – JÓZSA KRISZTIÁN

Szegedi Tudományegyetem Zeneművészeti Kar – Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Neveléstudományi Intézet

A tanulmány az ének-zene tanórákhoz kapcsolódó tanulási motivációval foglalkozik. A kérdőíves vizsgálatban 140 hetedikes tanuló vett részt nyolc iskolai osztályból. Az ének-zene órákhoz fűződő tanulói attitűd, valamint az énekórákon folytatott különböző zenei tevékenységek állnak a vizsgálat fókuszában. A magyar iskolai gyakorlat jelentős szerepet szentel a tanórai éneklésnek, ezért az éneklés iránti tanulói attitűd kiemelt figyelmet kapott a kutatásban. Az eredmények szerint a hetedikesek ének-zene órák iránti attitűdje meglehetősen negatív. Nem kedvelik az éneklést, a kottaolvasás és a zenehallgatás iránt sem mutatnak érdeklődést. Jelentősek a fiúk és a lányok közötti különbségek, a lányok attitűdje jobb, de még így sem tekinthető pozitívnak. Számtottevő különbségek vannak az iskolai osztályok között, ami a pedagógusok, osztályközösség attitűdjét formáló hatására hívja fel a figyelmet. Az ének-zene órák iránti attitűd alakulásában döntő szerepet játszik magának az éneklésnek a kedveltsége, továbbá a kottaolvasás kedvelése, a zenehallgatás kedvelése és a zenei fejlődéssel kapcsolatos tanulói hitek, meggyőződések.

Kulcsszavak: ének-zene oktatás, zenetanulás iránti motiváció, attitűd, általános iskola, énekórai tevékenységek

Az ének-zene órákhoz kapcsolódó hazai motivációvizsgálatok

A magyar tanulók ének-zene órákhoz és a klasszikus zenéhez kapcsolódó negatív attitűdjét, motiválatlanságát tükrözik az utóbbi években folytatott empirikus kutatások. *L. Nagy Katalin* vizsgálata már 2003-ban felhívta a figyelmet arra, hogy az iskolai tantárgyak közül az egyik legelutasítottabb az ének-zene. Ezeknek az óráknak a „hasznosságát” mind a tanulók, mind a szülők az utolsó helyre tették. A pedagógusok véleménye alapján is az utolsó előtti helyre tehető az ének-zene órák nyújtotta ismereteknek és fejlődési lehetőségeknek a jelentősége (*L. Nagy, 2003*). *Csikós Csaba* (2012) 570 hetedikes tanulóktól kérdezte meg, hogy melyik a kedvenc tantárgyuk, illetve melyik tantárgyat szeretik a legkevésbé. A vizsgálatban tehát csak egy-egy tantárgyat nevezhettek meg a diákok. Az éneket csupán a diákok 0,5%-a ($n=3$) nevezte meg kedvenc tantárgyaként. Ezzel szemben a testnevelés a tanulók 18%-ának ($n=101$), a rajz pedig 4,2%-nak ($n=24$) a legkedvesebb tantárgya. Az éneket a tanulók

2,7%-a ($n=15$) tekinti a legkevésbé kedvelt tantárgyának, a testnevelést 2,5% ($n=14$), míg a rajzot 0,9% ($n=5$.) Az adatok azt mutatják, hogy még a *Kontra György* szóhasználatában örömtantárgyaknak nevezett tárgyakon belül is az ének-zene a legkevésbé kedvelt tárgy.

Szintén a tanulók többségének ének-zene órákkal összefüggő motiválatlanságát mutatja *Józsa, Kis és Huang* (2017) kutatása, amelyben az elsajátítási motiváció tantárgy-specifikus összetevőinek negyedik és tízedik évfolyam közötti változásáról kaphatunk képet. A nemzetközi összehasonlító vizsgálatban magyar és tajvani tanulók vettek részt. Hat iskolai területhez kapcsolódóan vizsgálták a terület-specifikus elsajátítási motivációt: matematika, olvasás, természettudomány, angol, rajz és ének. A hat tantárgyból az ének esetében volt a legalacsonyabb a magyar tanulók motiváltsága. Negyedik és nyolcadik osztály között az elsajátítási motiváció csökkenése az ének-zene tanulása kapcsán volt a legnagyobb mértékű. A magyar tanulóknál az ének-zene tantárgynál negyedik és nyolcadik évfolyam között a csökkenés 27%p, a tajvani

diákok esetében ennél jelentősen kisebb mértékű a visszaesés, mindössze 6%p. A tajvani diákoknak hatodik és nyolcadik osztályban is erősebb az ének tanulása iránti elsajátítási motivációja a magyarokénál.

Az ének-zene tantárgy elutasítottsága azonban nem újkeletű, a probléma jóval korábbi gyökereire utal Józsa Péter (1995) hetvenes években végzett zeneszociológiai kutatása. A vizsgálat résztvevői 28 zenedarab egy-egy perces részletét hallgatták meg. Józsa (1995, 170. o.) megállapítása szerint „az általános iskola elvégzése semmit sem nyújt a zenei érzékenység, a zenéhez való viszony fejlesztése terén”.

Csíkszentmihályi (1997) szerint a zenei tevékenységek tipikus áramlattevékenységek lehetnének, az öröm, a flowélmény természetes lehetőségeit nyújthatják. A közoktatásban a nem ének-zenetagozatosok ének-zene órái azonban távol állnak attól, hogy az örömteliség élményét megteremtsék a tanulók számára. Más tantárgyakkal, az irodalommal és a matematikával összehasonlítva kevesebb élményszerűség, ugyanakkor több apátia, unalom jellemző ezekre az órákra. A hetedik évfolyamos tanulók esetében az ének-zene órákon folytatott tevékenységeket több szorongás kíséri, mint a matematikaórákat (Janurik, 2007a). Különösen a fiúk számára unalmasak az ének-zene órák. Pozitív élményeik mértékét messze meghaladják a negatív érzelmi állapotok már általános iskolában is, de középiskolában különösképpen. Mindezekkel párhuzamosan a tanulók klasszikus zene iránti negatív attitűdje is kimutatható (Janurik, 2009). 230 általános és középiskolás tanulóval folytatott vizsgálatunkban a tanulók 80 százaléka nyilatkozott úgy, hogy soha nem hallgat klasszikus zenét, vagy csak nagyon ritkán. Minden harmadik tanuló még a véletlenül hallott komolyzene helyett is azonnal másik műsort keres. Mindezek alapján a klasszikus zene a magyar tanulók többsége számára megközelíthetetlen, számukra semmilyen mondanivalót nem hordoz. Ez a jelenség napjainkban szintén megfigyelhető, közel tíz évvel ezelőtti kutatásunk eredményeit az elmúlt évben folytatott vizsgálatunk még nem publikált adatai szintén megerősítik.

A magyar tanulók többsége általános tantervű ének-zeneoktatásban vesz részt. A fentebb ismertetett kutatások eredményei róluk adnak képet. A mindennapos zenei nevelést megvalósító, ének-zene tagozatos általános iskolákban ettől eltérő helyzete lehet az ének-zenei óráknak. Ezekben az intézményekben folytatott motiváció kutatásokról azonban nincsen tudomásunk.

Az általános tantervű iskolákhoz képest számottevően több élményszerűség valósul meg a Waldorf-iskolákban, ahol fontos szerepet kap a művészeti nevelés, és az ének-zeneoktatásának szerves részét képezi például a hangszerjáték is. A Waldorf-rendszerű oktatást alkalmazó általános és középiskolában nagyobb a tanulók körében az ének-zenei tevékenységek során átélt pozitív élmények mértéke (Janurik és Pethő, 2009). A klasszikus zenéhez való pozitív viszonyulásban fontos szerepet játszik a zenével való mindennapi kapcsolat, a közös zenei tevékenységek során átélt öröm, a hangszerjáték, az éneklés, amely például a Waldorf iskolákban a tanítás egészét – sokszor spontán módon is – átszövi. A zenei tevékenységek pozitív átélése a klasszikus zenéhez fűződő attitűdre is hatással van; a Waldorf-iskolás tanulók 72 százaléka, 124 tanuló úgy nyilatkozik, hogy naponta, vagy hetente hallgat klasszikus zenét iskolán kívül is (Pethő és Janurik, 2009).

A zeneiskolákba többségében olyan tanulók jelentkeznek, akiket érdekel a hangszerstanulás, vélhetően az átlagosnál pozitívabban viszonyulnak a klasszikus zenéhez. A hangszeren való tanulás azonban sikerekkel és kudarcokkal kísért összetett folyamat, ahol az eredményesség kitartó figyelemmel kísért, rendszeres gyakorlást igényel. A hangszeres készségek megalapozásához szükséges tananyag jelentős részét skálák, etűdök teszik ki, amelyek az örömteli tanulás lehetőségét a koncertek, előadási darabok gyakorlásával szemben kevésbé természetesen hordozzák magukban. Éppen ezért különösen fontos kérdés lehet, hogy milyen mértékben valósulnak meg a hangszerstanulás során a belső motiváció, az áramlatátélés lehetőségei. Létrejönnek-e a tanulás, gyakorlás során azok a feltételek – világos célok, opti-

mális kihívást jelentő feladatok, pozitív visszajelzések, figyelmi koncentráció – amelyek elősegítik a belső motiváció fenntartását. Korábbi kutatásaink alapján az általános énekzeneoktatással összehasonlítva a hangszeres zeneórák jelentősen több örömteli élményt és kihívást jelentő feladatot nyújtanak a tanulók számára. Ezek a tanulási helyzetek gyakran megteremtik az önjutalmazó motiváció működésének a feltételeit, ami a zenei tanulásnak komoly ösztönzője lehet. A zeneiskolai tanulók esetében mind a hangszeres órákon, mind a kamarazene-órákon, mind pedig a zenekari foglalkozásokon jellemző a pozitív élmények megélése. Az apátia és unalom érzelmi állapotának átélése pedig messze alatta marad az általános iskolai ének-zene órákon tapasztaltaknak. A hangszertanulás hozzájárulhat a tanulók ének-zene tanulása iránti pozitívabb attitűdjéhez is. A hangszerjátékot tanulóknak az általános iskolai ének-zene órák iránti pozitívabb attitűdje megfigyelhető az iskolán kívül zenét nem tanulókhoz összehasonlítva, emellett a klasszikus zene hallgatásához is pozitívabban viszonyulnak. A hangszeres órák gyakorlatában alkalmazott módszereknek és eszközöknek az örömteli zenetanulás terén való eredményességére utal, hogy a zeneiskolában zenét tanuló középiskolás fiatalok számára a zenei órák, a zenetanulással töltött idő a barátokkal és a családdal töltött időhöz hasonlóan a legörömtelibb elfoglaltságok közé tartozik (Janurik, 2007b).

Kutatási kérdések

Kutatásunkban a hetedik évfolyamos tanulók ének-zene órák iránti motivációját vizsgáltuk. Arra kerestünk választ, hogy milyen a tanulóknak az énekórákhoz, és ezen belül az egyes órai tevékenységekhez fűződő attitűdje. Azt is megvizsgáltuk, hogy milyen tényezők gyakorolnak hatást az énekórai tanulással összefüggő motivációra. Kiemelten foglalkoztunk az éneklés kedvelésével, valamint azt is vizsgáltuk, hogy milyen mértékben érzik a tanulók a zenei képességek fejlődését az adottságok által meghatározottnak. Kutatásunk a nemek és a szülői háttér szerinti vizsgálatra is kiterjedt.

Minta

A vizsgálatot 140 hetedikes tanuló, 75 fiú és 65 lány bevonásával folytattuk egy falu, három kisváros, valamint egy nagyváros iskoláiban. Az anya iskolai végzettsége szerint három részmintát különítettünk el: alapfokú (n=63), középfokú (n=44) és felsőfokú (n=33) végzettségű részmintákat. A kutatásban összesen nyolc osztály tanulói vettek részt. A tanulók közül 19-en (14%) tanultak iskolán kívül valamilyen hangszert. Közülük 14-en négy évnél nem hosszabb időn keresztül, öt tanuló pedig öttől nyolc év időtartamú hangszertanulásban vett részt.

Mérőeszközök

A zenetanulási motiváció vizsgálatára 32 állítást tartalmazó, ötfokozatú, Likert-skálás kérdőívet alkalmaztunk, kérdőívünkkel a motiváció négy területe vizsgálható.

1. Kilenc tétel az énekóra iránti attitűd, az énekórákon folytatott tevékenységek kedvelésének vizsgálatára vonatkozik. A vizsgált tevékenységek a következők: az énekóra kedvelése, órai éneklés, népdaléneklés, klasszikus zeneszerzők műveinek éneklése, daltanulás, kottaolvasás, iskolai ünnepségre műsorral készülés az énekóra keretén belül, klasszikus zene hallgatása, könnyűzene hallgatása az énekórán. Az állításainkat tartalmazó egyes tételek hasonlóképpen épülnek fel, pl. „Szeretem az énekóráknak azt a részét, amikor klasszikus zenét hallgatunk”.

2. Négy tétel segítségével mértük fel, hogy a tanulók szeretnek-e énekelni, mennyit énekelnek iskolán kívül a saját szórakozásukra. Az állítások a következők voltak: 1. Előfordul, hogy énekelek, ha magam vagyok. 2. Könnyűzenei dallamokat énekelek, ha egyedül vagyok. 3. Előfordul, hogy klasszikus zenei dallamokat énekelek, ha egyedül vagyok. 4. Szeretek improvizálni, magam által kitalált dallamokat énekelgetni.

3. 13 tétel az egyes iskolai tantárgyak kedvelésére vonatkozik. Az iskolai tantárgyak kedvelésével összefüggésben megfogalmazott állításainkat az alábbi példával szemléltetjük:

„Mennyire szereted a matematika tantárgyat?
1. egyáltalán nem szeretem, 2. nem szeretem,
3. közömbös, 4. szeretem, 5. nagyon szeretem”.

4. Két-két állítás segítségével vizsgáltuk, hogy mennyire érzik úgy a tanulók az ének, a rajz és a testnevelés esetében, hogy az adottságaik a meghatározóak az előrehaladásukban, fejlődésükben. Az ének-zene órához kapcsolódó állítás a következő volt, a rajz és a testnevelés pedig ezekkel teljesen analóg: a) A zenetanulásban nehéz előrehaladni, ha nem jók az adottságaim. b) Az énekórán nehéz jól teljesíteni, ha nem jók az adottságaim. A válaszok minden tétel esetében a következők: 1. teljesen egyetértek ezzel, 2. csak nagyon keveset fejlődhet, aki nem elég tehetséges. 3. szorgalmas munkával közepes lehetek, 4. kevés tehetséggel, de szorgalmas munkával viszonylag jó szintet el lehet érni, 5. kevés tehetséggel, de szorgalmas munkával is jól teljesíthetek.

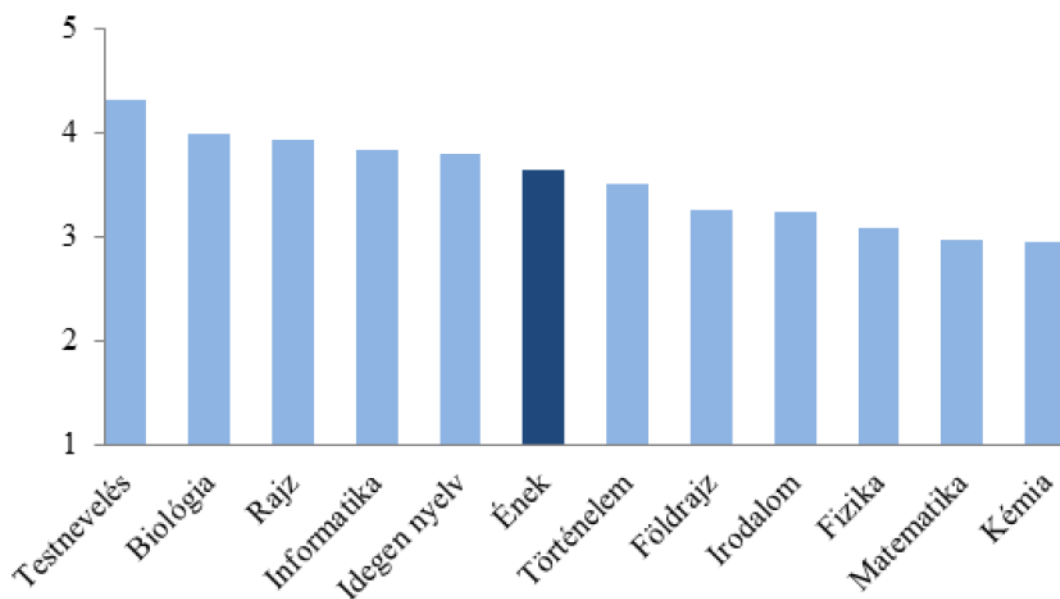
A kérdőív a tanulmányi eredményességre, az iskolán kívüli zenetanulásra, valamint az anya iskolai végzettségére vonatkozó háttérkérdéseket is tartalmaz. Az anya iskolai végzettsége szerint három kategóriát képeztünk, az alap-, közép- és felsőfokú iskolai végzettségű szülői háttérű tanulók részmintáit különítettük el. A papír-ceruza alapú kérdőívet a tanulók egy tanóra alatt töltötték ki.

Eredmények

Tantárgyi attitűd és énekórai tevékenységek

A tantárgyak kedveltsége szerint öt, szignifikánsan elkülönülő csoportot kaptunk (1. ábra, Friedman-próba $\chi^2=253,037$, $p<0,001$). A legpozitívabban a testneveléshez ($M=4,32$; $SD=1,01$) viszonyulnak a tanulók. A második csoportot a biológia ($M=4,00$; $SD=0,90$) és a rajz ($M=3,94$; $SD=1,17$), a harmadik csoportot az informatika ($M=3,83$; $SD=0,99$) és az idegen nyelv ($M=3,79$; $SD=1,06$) alkotják. Az ének-zene ($M=3,64$; $SD=1,19$), a történelem ($M=3,51$; $SD=1,01$), az irodalom ($M=3,42$; $SD=1,02$), valamint a földrajz kedveltsége alkotják a negyedik, szignifikáns különbséget nem mutató csoportot. Az ötödik, legkevésbé kedvelt tantárgyak csoportjába tartozik a fizika ($M=3,09$; $SD=0,08$), a matematika ($M=2,98$; $SD=1,14$), valamint a kémia ($M=2,96$; $SD=1,32$).

Külön megvizsgálva, a három örömtantárgy kedveltsége között szignifikáns különbséget kaptunk (Friedman-próba $\chi^2=27,49$, $p<0,001$). A legkedveltebb a testnevelés, ezt követi a rajz, a legkevésbé kedvelt tantárgy pedig ének-zene.

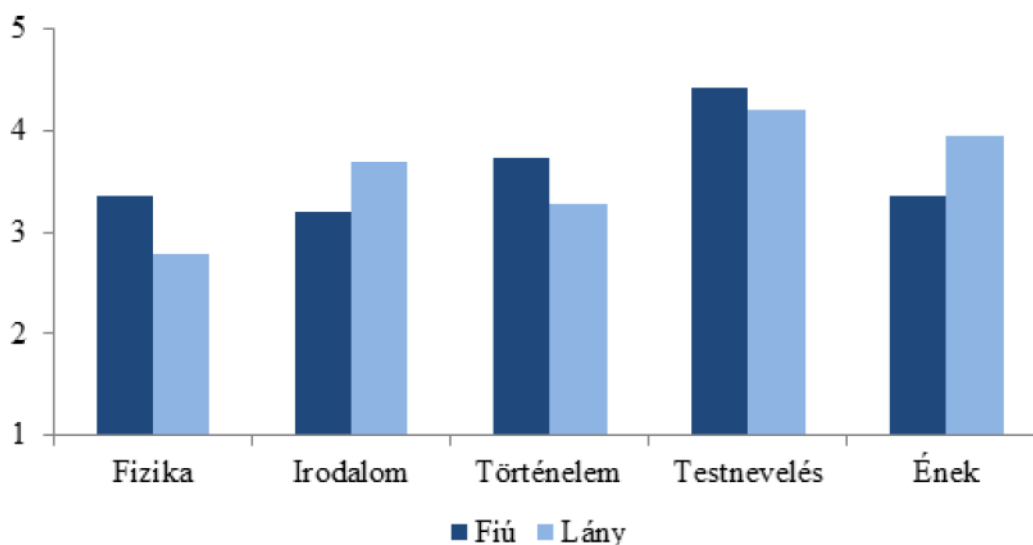

1. ábra: Az egyes tantárgyak kedveltsége

Az iskolai zenetanulási iránti motivációt alakító néhány tényező

Fiúk és lányok között öt tantárgy kedveltsége terén kaptunk szignifikáns különbséget (2. ábra). A fiúk szignifikánsan pozitívabban viszonyulnak a fizika (fiú: $M=3,35$; $SD=1,01$; lány: $M=2,78$; $SD=1,08$), a történelem (fiú: $M=3,72$; $SD=0,97$; lány: $M=3,27$; $SD=1,01$) és

a testnevelésórákhoz (fiú: $M=4,41$; $SD=1,05$; lány: $M=4,20$; $SD=0,96$). A lányok pozitívabban attitűdjé pedig az irodalom (fiú: $M=3,19$; $SD=1,08$; lány: $M=3,69$; $SD=0,88$) és az ének-zeneórákkal összefüggésben mutatható ki (fiú: $M=3,36$; $SD=1,29$; lány: $M=3,95$; $SD=0,99$).

2. ábra: A fizika, irodalom, történelem, testnevelés és az ének-zene tantárgyhoz fűződő attitűd nemek szerinti bontásban (Megj.: Csak a szignifikáns különbséget mutató tárgyakat tüntettük fel az ábrán)

A fizika, a kémia és a történelem iránti attitűdjé a felsőfokú iskolai végzettségű anyai háttérrel rendelkező tanulóknak szignifikánsan pozitívabban az alap-, és középfokú iskolai végzettségű szülők gyermekeivel összehasonlítva. Az idegen nyelv tanulásához pedig a középfokú és a felsőfokú végzettségű anyák gyermekei szignifikánsan pozitívabban viszonyulnak. A matematikát és az irodalmat az alapfokú végzettségűeknél szignifikánsan jobban kedvelik a középfokú, tőlük pedig szignifikánsan jobban a felsőfokú végzettségű szülők gyermekei. Az ének esetében azonban nem kaptunk szignifikáns különbségeket e tekintetben.

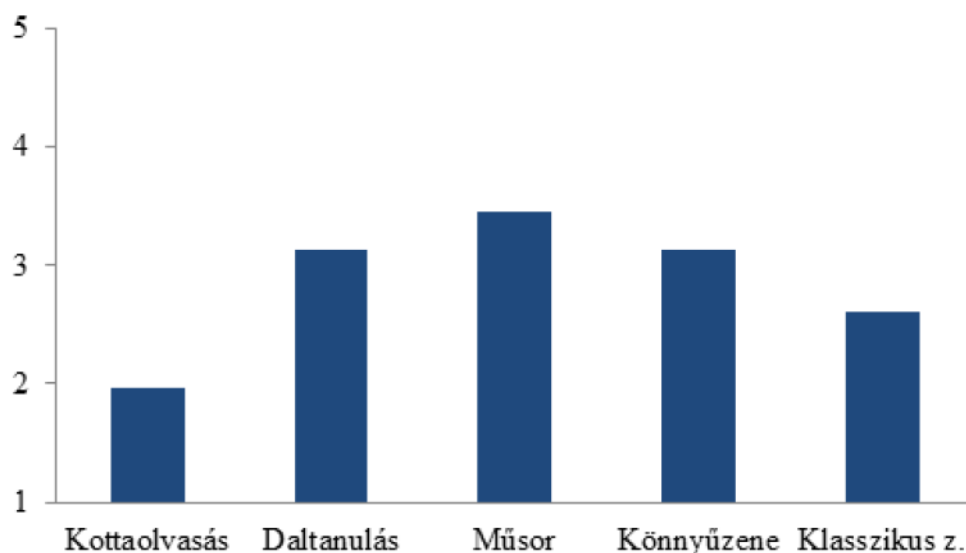
Vizsgálatunkban nyolc osztály vett részt, ez nyolc különböző pedagógust, osztályközösséget jelent. Összehasonlítottuk ezeknek az osztályoknak az ének-zene órák iránti attitűdjét, szignifikáns különbségeket kaptunk (ANOVA, $F=3,368$; $p<0,002$). A legnegatívabban osztály átlaga ($M=2,88$; $SD=1,49$) lényegesen alacsonyabb a legpozitívabbnál ($M=4,53$; $SD=0,64$). Ez utóbbi átlag – ötfokú skálán – már kifeje-

zetten magas érték, ebben az osztályban szeretik a gyermekek az ének-zene órákat. Emlékeztetünk itt arra, hogy az anya iskolázottsága és az énekórai attitűd között nem kaptunk lényegi összefüggést. A különbségek okai tehát feltehetően iskolai tényezőkben kereshetők. További, például osztálytermi kutatásoknak fontos kérdése lehet az osztályok közötti jelentős különbségek okának a feltárása. Ezek az eredmények mindenesetre rámutatnak arra, hogy létezhetnek olyan tanítási módszerek, pedagógusok, osztályok, ahol szeretik a gyermekek az ének-zene órát.

A következőkben az ének-zene órákon folyó egyes tevékenységek kedveltségét vizsgáljuk meg (3. ábra). A legkedveltebbek azok az ének-órák, amikor valamilyen iskolai ünnepségre készülnek a tanulók ($M=3,45$; $SD=1,8$), illetve az új dalok tanulása ($M=3,14$; $SD=1,27$). E két tevékenység kedveltsége között nincs szignifikáns különbség. Egyúttal azonban az is látható, hogy a legkedveltebb tevékenységek sem igazán kedveltek, inkább közömbösek a tanulók szá-

mára. Az átlagértékek leginkább a „közepesen szeretem” skálamegnevezésnek feleltethetők meg, a szórások pedig jelentős egyéni különbségekre utalnak. A zenehallgatás sem okoz örömet a tanulóknak az énekórán, még akkor sem, ha könnyűzenét hallgatnak ($M=3,14$; $SD=1,21$),

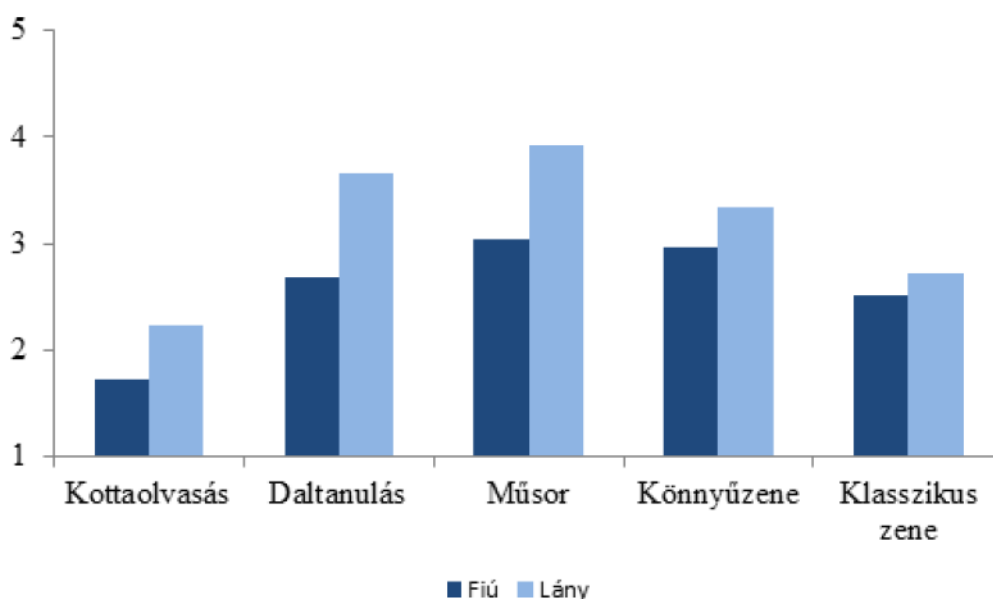
a klasszikus zene hallgatására kapott átlagérték pedig még ennél is szignifikánsan alacsonyabb ($M=2,61$; $SD=1,08$). A tanulók kottaolvasáshoz fűződő attitűdjé a legnegatívabb, a „kevésbé szeretem” skálaértéknek feleltethető meg a minta átlaga ($M=1,96$; $SD=0,99$).

3. ábra: A kottaolvasás, daltanulás, műsorral készülés, valamint a könnyű- és klasszikus zene hallgatásához fűződő attitűd

A fiúk és a lányok között nincs szignifikáns különbség az énekórai zenehallgatással kapcsolatos attitűdben. A műsorral készülés, a daltanulás (fiú: $M=2,69$; $SD=1,16$; lány: $M=3,65$; $SD=1,20$), valamint a kottaolvasás kedveltségére kapott átlagértékek (fiú: $M=1,72$; $SD=0,85$; lány: $M=2,23$; $SD=1,07$)

azonban a lányok esetében szignifikánsan magasabbak. A szórásértékek valamennyi vizsgált területen nagy egyéni eltérésekre utalnak. A legnagyobb szórást a műsorral készülés mutatja a fiúk esetében, a legkisebb egyéni eltéréseket pedig a lányok kottaolvasáshoz való viszonyulása alapján kaptuk (4. ábra).

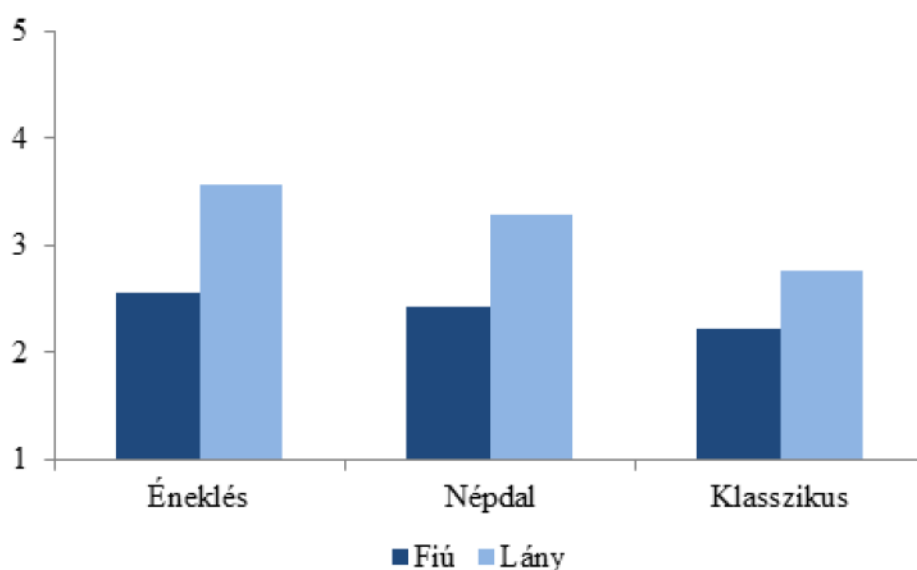
4. ábra: Az énekórai tevékenységekhez fűződő attitűd nemek szerinti bontásban

Az éneklés iránti attitűd

A Nemzeti alaptantervben kiemelt szerepet kap az éneklés, ezért a tanulók énekléshez fűződő attitűdjét több oldalról is megvizsgáltuk. A 6. ábra az éneklés általános kedvelését, illetve a tanulóknak a népdalok és a klasszikus zene énekléséhez fűződő attitűdjét mutatja az ének-zene órákon. Az órai éneklés kedveltségére kapott közepes átlagérték ($M=3,04$; $SD=1,38$) a „közepesen szeretem” kategóriának feleltethető meg, ami egyúttal azt jelzi, hogy a tanulók nem igazán kedvelik az éneklést. A népdalok ($M=2,83$; $SD=1,19$) és a klasszikus zene ($M=2,47$; $SD=1,10$) éneklésének kedvelésére kapott átlagok pedig még ennél is alacsonyabbak.

A fiúk és a lányok között mindhárom területen szignifikáns eltérés van. A lányok

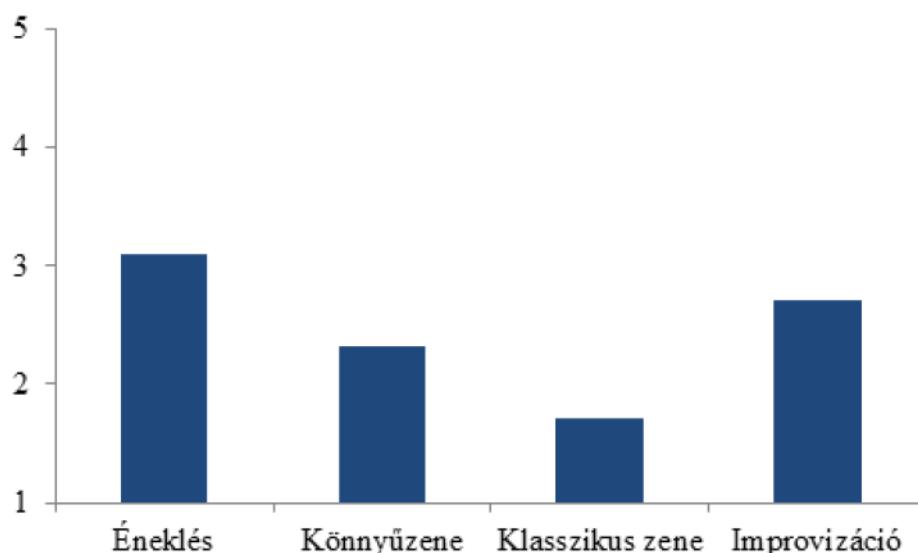
jobban kedvelik ezeket a tevékenységeket, azonban az átlagértékek esetükben is csak a „közepesen szeretem” kategóriához állnak közelebb. A legnagyobb, egy pontnyi eltérést az iskolai énekléshez fűződő attitűd vonatkozásában kaptuk (fiú: $M=2,53$; $SD=1,30$; lány: $M=3,57$; $SD=1,29$). A lányok esetében az egyes területek átlagértékei szignifikánsan különböznek (éneklés általában: $M=3,57$; $SD=1,29$; népdaléneklés: $M=3,29$; $SD=1,29$; klasszikus zene éneklése: $M=2,77$; $SD=1,09$). A fiúknak az éneklésre általában ($M=2,53$; $SD=1,28$), valamint a népdaléneklés kedvelésére kapott átlagértékek ($M=2,43$; $SD=1,11$) nem különböznek szignifikánsan egymástól. A klasszikus zene éneklését azonban a fiúk szignifikánsan kevésbé kedvelik ($M=2,23$; $SD=1,05$), az átlagérték a „kevésbé szeretem” kategóriához áll legközelebb (5. ábra).

5. ábra: A tanórai éneklés egyes területeinek kedveltsége nemek szerinti bontásban

A következőkben azt vizsgáljuk meg, hogy iskolán kívül, otthon milyen mértékben kedvelik a hetedik osztályosok az éneklést, milyen műfajokban, milyen gyakran énekelnek. E szerint „közepesen gyakran” énekelnek, ha magukban vannak ($M=3,09$; $SD=1,39$); a szóráserősségek nagy egyéni eltérésekre utalnak (6. ábra). Amikor azonban az otthoni éneklés konkrét műfajaira kérdeztünk, ennél szignifikánsan alacsonyabb átlagértéket kaptunk (könnyűzene: $M=2,35$; $SD=1,33$, komolyze-

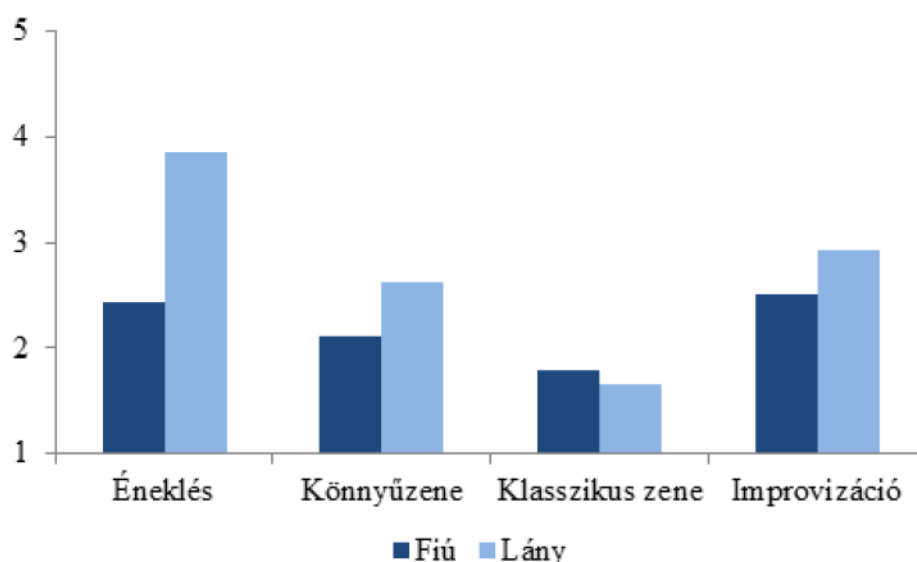
ne: $M=1,72$; $SD=0,96$). A saját maguk által kitalált dallamok, improvizációk, a magukban való dúdolgatás mértéke szintén szignifikánsan alacsonyabb az éneklés gyakoriságára adott átlagértéknél ($M=2,71$; $SD=1,24$) (6. ábra).

6. ábra: Az otthoni éneklés kedveltsége

A nemek szerint a komolyzene otthoni éneklése kivételével valamennyi területen szignifikáns különbséget kaptunk. Klasszikus zenét egyaránt nagyon ritkán énekelnek otthon mind a fiúk ($M=1,78$; $SD=0,98$), mind a lányok ($M=1,65$; $SD=0,93$). A lányok szívesebben énekelnek, esetükben az éneklés gyakoriságára kapott átlagérték az „elég gyakran” kategóriához áll legközelebb ($M=3,85$; $SD=1,23$), ezzel szemben a fiúk szignifikánsan ritkábban énekelnek ($M=2,44$; $SD=1,19$).

A könnyűzene otthoni éneklésének gyakoriságára kapott átlag a fiúknál a „nagyon ritkán” kategóriához áll közel ($M=2,11$; $SD=1,17$), azonban a lányok átlaga is messze elmarad a „közepesen gyakran” állításunktól ($M=2,62$; $SD=1,47$). A „szeretek improvizálni, magam által kitalált dallamokat énekelni” állításunkra kapott válaszok alapján a lányok, a fiúkkal összehasonlítva szignifikánsan gyakrabban teszik ezt (lányok: $M=2,92$; $SD=1,25$; fiúk: $M=2,51$; $SD=1,21$) (7. ábra).

7. ábra: Az otthoni éneklés kedveltsége a nemek szerinti bontásban

A zenetanulás iránti motivációhoz hozzájárulhat, hogyan miként vélekedünk a saját fejlődési lehetőségeinkről, milyen mértékben tartjuk a zenei képességek fejlődését az adottságok által meghatározottnak. A zene-pedagógia szempontjából az is fontos kérdés lehet, hogy a rajzzal és a testneveléssel összehasonlítva hogyan tekintenek a zenei fejlődésre a tanulók. A hetedik évfolyamosok a testnevelésórán való fejlődés lehetőségére szignifikánsan pozitívabban tekintenek az ének- és a rajzórával összehasonlítva (testnevelés: $M=3,46$; $SD=1,29$; ének: $M=3,06$; $SD=1,22$, rajz: $M=3,10$; $SD=1,38$). A kapott szórások azonban mindhárom tárgy esetében nagy egyéni eltéréseket mutatnak. Az ének és a testnevelés esetében nincs szignifikáns különbség a nemek szerint, a rajzban való fejlődés lehetőségére azonban a lányok a fiúkkal összehasonlítva szignifikánsan pozitívabban tekintenek.

Az ének-zene órákhoz fűződő attitűdöt alakító néhány tényező

Az iskolai ének-zene órák kedvelésével az éneklés szeretete mutatja a legerősebb kapcsolatot ($r=0,58$). A további énekórai tevékenységek közül a kottaolvasás kedvelése ($r=0,44$), a könnyűzene ($r=0,43$), valamint a klasszikus zene ($r=0,37$) énekórai hallgatása közepes erősségű korrelációban áll az ének-zene óra iránti pozitív attitűddel.

Az énekórai tevékenységek közül ennél gyengébb, de szintén szignifikáns korreláció mutatható ki az iskolai eseményre való énekórai felkészülés kedvelésével ($r=0,27$). Jobban kedvelik az énekórákat azok, akik az iskolán kívül, otthon is szívesen énekelnek ($r=0,31$), valamint azok is, akik hisznek a zenei fejlődésük lehetőségében ($r=0,25$).

Azok a tanulók, akik jobban kedvelik az éneklést, pozitívabban viszonyulnak a kottaolvasással összefüggő tevékenységekhez ($r=0,51$), valamint a zenehallgatáshoz is (könnyűzene: $r=0,44$; klasszikus zene: $r=0,37$) (1. táblázat).

Korrelációk	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1. Ének-zene óra attitűd	-						
2. Kottaolvasás kedvelése	,44**						
3. Ünnepségre készülés kedvelése	,27**	,29**					
4. Zenehallgatás könnyűzene kedvelése	,43**	,34**	,32**				
5. Zenehallgatás komolyzene kedvelése	,37**	,42**	,09	,31**			
6. Éneklés egyedül kedvelése	,31**	,27**	,07	,22*	,37**		
7. Adottságokban vetett hit szerepe	,25**	,21*	,18*	,12	,08	,18*	
8. Éneklés szeretete	,58**	,51**	,24**	,44**	,37**	,47**	,21*

1. táblázat: Az ének-zene órák iránti attitűd, a tanórai tevékenységek (kottaolvasás, az ünnepségre készülés, a könnyű és komolyzene hallgatása, éneklés) iránti attitűd, az otthoni éneklés szeretete, valamint az adottságokba vetett hit korrelációi.
(Megjegyzés: *= $p<0,05$; **= $p<0,00$)

Fontos kérdésnek tartjuk, hogy milyen tényezők befolyásolják a tanulók ének-zene órákhoz kapcsolódó attitűdjét. Ezért regresszió-analízissel megvizsgáljuk, milyen a hozzájárulása az egyes ének-zene órai tevékenységeknek és további háttérváltozóknak az ének-zene tantárgyhoz fűződő attitűdhez (2. táblázat). Legnagyobb, 27%-os magyarázóerővel az éneklés énekórai kedvelése bír. További, 11% magyarázóerő tulajdonítható annak, hogy a tanulók mennyire kedvelik a

kottaolvasást. A könnyűzene hallgatásának kedvelése az énekórán 8%-os magyarázóerővel bír és 4% magyarázóereje van annak, hogy a tanulók milyen mértékben bíznak a saját zenei fejlődésük lehetőségében, milyen mértékben gondolják úgy, hogy az ének-zene órákon sikeresek lehetnek, zenei képességeik fejlődhetnek. A modellben szerepeltetett további független változóknak, a tanulmányi átlagnak, az ének osztályzatnak, a kottaolvasás kedvelésének, a műsorral készülésnek, a

könnyű- és klasszikus zene énekórai hallgatása kedvelésének, valamint az iskolán kívüli zenetanulásnak nincs szignifikáns magyarázóereje. A regressziós modellünkben szerep-

lő független változók összességében 59 százalékban magyarázzák meg az ének-zene iránti attitűd egyéni eltéréseit.

Független változók	r	β	$r\beta$ (%)	p
Tanulmányi átlag	,12	,13	2	n.s.
Ének osztályzat	,10	-,13	-1	n.s.
Anya iskolai végzettsége	-,11	-,14	2	,04
Órai éneklés kedvelése	,67	,41	27	<,001
Kottaolvasás kedvelése	,55	,20	11	,008
Ünnepségre készülés kedvelése	,24	,03	1	n.s.
Zenehallgatás kedvelése – könnyűzene	,54	,15	8	,05
Zenehallgatás kedvelése – komolyzene	,41	,12	5	n.s.
Éneklés kedvelése (egyedül)	,40	,04	1	n.s.
Adottságokkal kapcsolatos meggyőzősédek	,28	,15	4	,02
Hangszertanulás	,04	-,01	0	n.s.
Hatás R2			59	

2. táblázat: Az ének-zene órákhoz fűződő attitűdöt befolyásoló tényezők (regresszió-analízis)

Értelmezés

Vizsgálati eredményeink szerint az iskolai ének-zene órák a kevésbé kedvelt tantárgyak közé tartoznak. A hetedik évfolyamos tanulók ének-zenéhez fűződő attitűdjé a legkevésbé kedvelt tantárgyakkal, a matematikával, a fizikával és a kémiával összehasonlítva pozitívabb, azonban szignifikánsan elmarad a biológia, az idegen nyelv, az informatika, valamint a további úgynevezett örömtantárgyak, a rajz és a testnevelés kedveltségétől. A lányok, a fiúkkal összehasonlítva szignifikánsan pozitívabban viszonyulnak az ének-zene tanuláshoz. A fiúk ének-zenéhez fűződő attitűdjé inkább a közömbösséghez áll közelebb, míg a lányok átlagértéke jelentősen pozitívabb attitűdöt tükröz. Jelentős különbségeket kaptunk a vizsgált iskolai osztályok énekórai attitűdjei között, ez a pedagógusok, osztályközösségek attitűdöt alakító szerepére hívja fel a figyelmet. Az osztályokban alkalmazott módszereknek is jelentős szerepe lehet az énekórai motiváltság alakításában, ezzel kapcsolatban lásd a tematikus számunkban *Jakobicz, Wamzer és Józsa* (2018) tanulmányát.

A hetedikesek meglehetősen közömbösek, de leginkább negatív attitűdöt mutatnak az egyes énekórai tevékenységek iránt. A leg-

kedveltebbek azok az énekórák, amikor valamilyen iskolai ünnepségre készülnek, vagy új dalokat tanulnak, azonban ezek az órák is csak a „közepesen szeretem” kategóriába sorolják. Az énekórai zenehallgatás, még ha ez az általuk különösen kedvelt könnyűzene is, szintén nem kelti fel a tanulók érdeklődését, a klasszikus zene hallgatása pedig még ennél is unalmasabb a számukra. A kottaolvasással kapcsolatos tevékenységeket nem kedvelik.

A lányok a fiúkhöz képest pozitívabban viszonyulnak ahhoz, amikor valamilyen konkrét célja van az énekórának, például műsorral készülnek valamilyen iskolai eseményre. A fiúkkal összehasonlítva szintén szignifikánsan pozitívabban viszonyulnak a daltanuláshoz is. Az énekórai zenehallgatás a lányok érdeklődését sem kelti fel, sem a könnyű- sem a klasszikus zene hallgatása terén nincs szignifikáns különbség a fiúk és a lányok attitűdjé között, egyaránt közömbös mindkét nem számára.

A Nemzeti alaptanterv és ezzel összhangban a hazai ének-zene órák gyakorlata fontos szerepet szán az éneklésnek. A Nemzeti alaptanterv ének-zenéhez kapcsolódó részének az alapjai jelentős mértékben *Kodály* zenei nevelési koncepciójában rejlenek. *Kodály* kiemelt szerepet szánt az éneklésnek, a ze-

nélésben való részvételt, az aktív zenélésben rejlő örömet az éneklésen keresztül látta megvalósíthatónak, ezért az éneklés iránti attitűdöt több szempont szerint is megvizsgáltuk. Eredményeink azt jelzik, hogy a jelenlegi ének-zene oktatás módszerei, eszközei nem érik el azt a célt, hogy a tanulók megkedveljék az éneklést; a hetedik évfolyamosok leginkább közömbösek iránta. A nemek szerint szignifikáns eltérést kaptunk, a lányok jobban kedvelik a fiúkkal összehasonlítva, azonban az átlagértékek esetükben is inkább csak a „közepesen szeretem” kategóriához állnak közelebb. Ha az énekléssel összefüggésben konkrét területek, műfajok kedvelését is megvizsgáljuk, árnyaltabb képet, és még az előbbinél is alacsonyabb mutatókat láthatunk. Az éneklés iránti közömbösséget jelzi, hogy iskolán kívül, otthon sem okoz ez örömet a számukra. A kamaszok az általuk kedvelt könnyűzenét valamivel többet énekelik otthon, mint a komolyzenét. Mindemellett mind a könnyű-, mind a komolyzene otthoni éneklése, dúdolása nagyon ritka.

Eredményeink szerint az ének-zene órán való fejlődés, a sikeresség lehetőségét sem érzékelik a tanulók, ami szintén hozzájárulhat az ének-zene órák iránti közömbösséghez. A fejlődés mértékét bizonyos mértékben meghatározhatják velünk született adottságaink. Egy tevékenységben való részvételünk motivációjára hatást gyakorolhat a fejlődés lehetőségéről kialakított véleményünk (Marsh, 2014; Szenczi, Kis és Józsa, 2018). Vizsgálatunk eredményei azonban azt mutatják, hogy a hetedikesek erősen behatároltnak érzik az ének-zeneben való előrehaladás lehetőségét. Három tantárgyat összehasonlítva, a lehetséges sikerességről legpozitívabban a testnevelés kapcsán gondolkodnak, a zenei fejlődésben és a rajzban való előrehaladásban kevésbé bíznak. Az ének-zenével összefüggő önjellemzésük leginkább a „szorgalmas munkával, kevés tehetséggel közepes lehet valaki” állításnak feleltethető meg. Az ének-zene tanulás motivációjában további fontos szerepet játszhat a tanulók zenei képességekkel összefüggő énképe. További vizsgálataink azt mutatják, hogy a hetedikesek közepesnek

ítélik meg zenei képességeiket. Ez a megítélés azonban kevésbé tükrözi a valóságot, sok esetben téves elképzeléseken alapul. Leginkább az éneklés észlelt fejlettsége alapján döntenek, zenei észlelésük fejlettségéről, a zenei hangmintázatok felismerésével, megkülönböztetésével összefüggő képességeik, fejlettségének mértékéről pedig nincsen tudomásuk (Janurik és Józsa, 2018).

Regresszióanalízis alapján a vizsgált énekórai tevékenységek és háttérváltozók közül háromnak a szignifikáns magyarázóereje mutatható ki az ének-zene órák iránti attitűd alakulásában. Legnagyobb szerepet az órai éneklés szeretete játszik, 27%-os hozzájárulása látható. Emellett 11%-os magyarázóereje van a kottaolvasás kedvelésének, a könnyűzene énekórai hallgatásának kedvelése pedig 8%-os magyarázóerővel bír. 4%-os magyarázóereje van annak, hogy a tanulók milyen mértékben bíznak a zenei fejlődésük lehetőségében, milyen mértékben tartják az előrelépést az adottságok által meghatározottnak. A vizsgálatunkba bevont többi énekórai tevékenységnek – kottaolvasásnak, zenehallgatásnak, műsorral készülésnek – nincs szignifikáns magyarázóereje, ahogyan az énekestályzatnak sem. Az anya iskolai végzettsége sem gyakorol lényegi hatást az ének-zene órákhoz fűződő attitűdre. Az iskolán kívüli hangszerstanulás szintén nem játszik szerepet az énekórák kedvelésében, azonban az eredmények értelmezésénél tekintetbe kell vennünk, hogy a vizsgálatunkban résztvevők közül mindössze 19 tanuló, 14 százalékuk tanult valamilyen hangszeren. Közülük is csak öten tartottak ki emellett négy évnél hosszabb ideig. 14-en mindössze kétévnyi, vagy ennél kevesebb ideig vettek részt a hangszerstanulásban. Ez feltehetően arra utal, hogy hangszerstanulásuk nem volt sikeres, a zenélés nem vált számukra örömforrássá.

Vizsgálatunk megerősíti az ének-zeneoktatás helyzetével, eredményességével összefüggő korábbi kutatási eredményeket (Csíkos, 2012; Janurik, 2007a, 2007b, 2008, 2009; Józsa, 1995; Józsa, Kis és Huang, 2017; L. Nagy, 2003). Azt jelzik, hogy az ének-zene órák iránt meglehetősen közömbösek a hetedik

évfolyamos tanulók. Az órákon folytatott tevékenységek nem keltik fel az érdeklődésüket és vélhetően nem nyújtják az örömteli zenei tevékenységekben való részvétel lehetőségét, a zenei megismerés örömét.

Szükség van az ének-zene órákon alkalmazott módszerek és eszközök megújulására. A módszertani megújulás mellett további fontos szempont az új módszertani lehetőségeknek, eszközöknek a pedagógusokkal való megismertetése és ezeknek az általános pedagógiai gyakorlatban való alkalmazása. A jelenlegi oktatási lehetőségek, módszerek, eszközök kevésbé segítik a pedagógusokat abban, hogy a tanulók érdeklődését felkeltő, élményszerű ének-zene órákat tartsanak. Az osztályok szerinti vizsgálat arra is rámutat, hogy különösen nagy felelősség nehezedik a pedagógusra. A kreatív, az új módszertani lehetőségek keresése iránt elkötelezett, megújulni képes pedagógus lehet leginkább csak eredményes.

Olyan zenei tevékenységekre van szükség, amelyek a 21. században felnövő fiatalok érdeklődését felkeltik, és elősegítik az élményszerűsége, belső motiváción alapuló zene-tanulást (Jakobicz, Wamzer és Józsa, 2018). Mind a zenei készségfejlesztéshez, mind az ismeretek elsajátításához kívánatos módszertani megújulásban fontos szerepet játszhatnak azok a lehetőségek, amelyeket a digitális eszközök használata nyújthat. A digitális eszközöknek az ének-zene órák gyakorlatában való felhasználási lehetőségeiről, a digitális eszközök, feladatbankok használatával támogatott fejlesztési lehetőségekről a tematikus számunkban bővebben olvashatunk (Szabó, 2018a, 2018b). Szintén az élményszerű zenei tapasztalatszerzést, fejlődést segíthetik elő azok az új módszerek, amelyek az éneklést és a zenehallgatást kísérő mozgásnak a gyakorlatba való integrálását tűzték ki célul (Maróti és mtsai., 2016; Nemes, 2016). Hasonló lehetőségeket nyújthat az az énekléssel összekapcsolt ritmikai fejlesztőprogram, valamint a hozzá kapcsolódó feladatbank, amelynek részletes bemutatása szintén ebben a tematikus számban olvasható (Pethő, Mu-

csi és Surján, 2018). Eredményeink tükrében az éneklés iránti pozitív attitűd elősegítése, és az éneklési képesség fejlesztése egyaránt fontos feladat. Tennünk kell azért, hogy az örömtantárgyak valóban örömet jelentsenek a diákok számára.

Köszönetnyilvánítás

A tanulmány elkészítését a Magyar Tudományos Akadémia Tantárgy-pedagógiai Kutatási Programja támogatta.

Felhasznált irodalom

- Csíkos Csaba (2012): Melyik a kedvenc tantárgyad? *Iskolakultúra*, **22**. 1. sz. 3–13.
- Csikszentmihályi Mihály (1997): *Flow – Az áramlat. A tökéletes élmény pszichológiája*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Jakobicz Dorottya, Wamzer Gabriella és Józsa Krisztián (2018): Motiválás az ének-zene-órákon. *Gyermeknevelés*, **6**. 2. sz. 18–31. <https://doi.org/10.31074/gyn201821831>
- Janurik Márta (2007a): Áramlatélmény az iskolai ének-zeneórákon. *Magyar Pedagógia*, **107**. 4. sz. 295–320.
- Janurik Márta (2007b): Flow, apátia, unalom és szorongás a zeneiskolai órákon. In: Gévy Gábor (szerk.): *Tunyaság, restség. A Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából az MTA Szegedi Területi Bizottság Neveléstudományi és Pedagógiai Szakbizottsága által szervezett előadásai*. Magyar Tudományos Akadémia Szegedi Területi Bizottsága, Szeged. 14–29.
- Janurik Márta (2008): Betöltik-e szerepüket az ének-zeneórák a mai oktatásban? *Iskolakultúra*, **18**. 9–10. sz. 107–116.
- Janurik Márta (2009): Hogyan viszonyulnak az általános és középiskolás tanulók a klasszikus zenéhez? *Új Pedagógiai Szemle*, **59**. 7. sz. 47–64.
- Janurik Márta és Józsa Krisztián (2018): A zene-tanulás iránti motiváció és a zenei képességek összefonódása. (közlésre benyújtva)
- Janurik Márta és Pethő Villó (2009): Flow élmény az énekórán: a többségi és a Waldorf-iskolák összehasonlító elemzése. *Magyar Pedagógia*, **109**. 3. sz. 193–226.
- Józsa Péter (1995): *Egy zeneszociológiai kísérlet eredményei*. In S. Nagy Katalin (szerk.): *Józsa Péter emlékkönyv*. Magyar Szociológiai

- Társaság Művészetszociológia Szakosztály, Budapesti Műszaki Egyetem Szociológiai Tanszék, Budapest, 145–205.
- Józsa, K., Kis, N. és Huang, S. (2017): Mastery Motivation in School Subjects in Hungary and Taiwan. *Hungarian Educational Research Journal*, 7. 2. sz. 158–177.
- L. Nagy Katalin (2003): Az ének-zene tantárgy helyzete egy kérdőíves felmérés tükrében. <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=kerdoives-LNagy-Enek#top>
- Maróti, E., Barabás, E., Deszpot, G., Farnadi, T., Nemes, L. N., Szirányi, B. és Honbolygó, F. (2016): The Effect of Movement Instruction in Music Education on Cognitive, Linguistic, Musical and Social skills. In: Proceeding ICMPC14 (14th biennial International Conference on Music Perception and Cognition), San Francisco, CA. 544. http://www.icmpc.org/icmpc14/files/ICMPC14_Proceedings.pdf
- Marsh, H. W. (2014): Academic self-concept: Theory, measurement and research. In Suls, J. (szerk.): *Psychological perspectives on the self. Volume 4: The self in social perspective*. Lawrence Erlbaum, Hillsdale, NJ, US. 59–98.
- Nemes László Norbert (2016): Beszámoló előadás az „Aktív zenetanulás énekléssel és mozgással - módszerek és ezek hatásvizsgálata” c. kutatás tervezéséről. Parlando, 7. sz. <http://www.parlando.hu/2016/2016-5/Nemes-projekt.htm>
- Pethő Villő és Janurik Márta (2009): Waldorf iskolába járó és általános tantervű tanulók klasszikus zenéhez fűződő attitűdjének összehasonlító elemzése. *Iskolakultúra Online*, 3. 1. sz. 24–41.
- Pethő Villő, Mucsi Gergő, Surján Noémi (2018): Zene – ritmus – játék. A ritmikai fejlesztés lehetőségei, kérdései első osztályban. *Gyermeknevelés*, 6. 2. sz. 119–131. <https://doi.org/10.31074/gyn20182119131>
- Szabó Norbert (2018a): Zenesziget. Játékosítás (gamifikáció) digitális eszközökkel az ének-zene oktatásban. *Gyermeknevelés*, 6. 2. sz. 97–107.
- Szabó Norbert (2018b): A cél szentesíti az (IKT-) eszközt a zeneoktatásban? *Gyermeknevelés*, 6. 2. sz. 132–138. <https://doi.org/10.31074/gyn20182132138>
- Szenczi Beáta, Kis Noémi és Józsa Krisztián (2018): Academic self-concept and mastery motivation in students with learning disabilities. *Journal of Psychological and Educational Research* (közlésre benyújtva)

Various aspects shaping motivation to learn music in school

The study deals with learning motivation related to Music classes at school. It involved 140 grade 7 students from eight elementary schools who filled out a questionnaire. The study focuses on students' attitudes towards Music classes as well as on various musical activities performed on Music classes. In Hungary, classroom singing has a prominent role in music education, therefore special attention was paid to students' attitudes towards singing. Results suggest that grade 7 students have quite negative attitudes towards Music classes. They do not like singing, and they are not interested in sight-reading and listening to music either. There are significant differences between the attitudes of girls and boys; girls' attitudes are generally better, however, they still cannot be considered positive. There are considerable differences between school classes, which draws the attention to the role of teachers and the class as a group in shaping attitudes. Family background does not seem to influence the attitudes towards Music classes. However, students' preference to sing as well as their beliefs with regard to musical development play a decisive role.

Keywords: Music education, motivation to learn music, attitude, elementary school, Music class activities

- Janurik Márta és Józsa Krisztián (2018): Az iskolai zenetanulás iránti motivációt alakító néhány tényező. *Gyermeknevelés*, 6. 2. sz., 5–17.